

⊕

ЯСКРАВА МИТЬ ЖИТТЯ НІНИ СЕРГІЇВНИ ГОЛУБКОВОЇ (28.01.1932—24.08.2009)

Порівняно з часом існування планет і галактик життя людини — це лише мить. Від кожної людини залежить, як вона розпорядиться цією миттю: присвятить її лише собі чи обраній справі, або ж віддасть часточку свого серця учням, дітям, друзям, колегам, зробить щось важливе для нащадків.

24 серпня 2009 р. на 78-му році життя перестало битися серце видатного ліхенолога, доктора біологічних наук, професора, Заслуженого діяча науки Російської Федерації, лауреата медалі ім. Ахаріуса, без перебільшення визнаного неформального лідера всіх російських ліхенологів упродовж останніх 30-ти років — Ніни Сергіївни Голубкової.

Ніна Сергіївна прожила яскраве, насичене та багатогранне життя. І серед її різнобічних інтересів «ліхенологічна мить» була також надзвичайно яскравою.

Народилася Н.С. Голубкова 28 січня 1932 р. в місті Ленінграді (нині Санкт-Петербург). У 1955—1960 рр. навчалася в Ленінградському університеті (кафедра нижчих рослин). Відразу після його закінчення вступила до аспірантури в Ботанічному інституті ім. В.Л. Комарова Російської академії наук. Відтоді діяльність Ніни Сергіївни нерозривно пов'язана з цією найбільшою ботанічною установою Росії, де вона пройшла шлях від молодшого наукового співробітника до завідувачки відділу ліхенології та мікології.

У 1962 р. Ніна Сергіївна успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Флора лишайників Московской области» під керівництвом В.П. Савича. Суттєвим внеском у розвиток теоретичних питань ліхенології стала її докторська дисертація «Флорогенетический анализ лишайников Монголии», захист якої відбувся в 1983 р. У 1991 р. Н.С. Голубковій було присвоєне вчене звання професор.

Ніна Сергіївна була люблячою і вдячною донькою й ученицею. Вона часто розповідала про свою матір, з великою пошаною ставилася до свого вчителя і наставника В.П. Савича. Ніна Сергіївна завжди з вдячністю згадувала всіх своїх учителів: А.Л. Тахтаджяна, Н.А. Наумова, О.Ф. Флоровську. Багато цікавого ми дізналися від неї і про лекції І.Х. Блюменталю, В.С. Борецької, В.К. Василевської, а також про вплив, який справили на її становлення як фахівця В.П. Савич, К.А. Рассадіна, А.М. Окснер. Вона намагалася сформувати у своїх численних учнів усвідомлення потреби в наступності поколінь, пояснювала, наскільки важливим та глибинним є неперервний зв'язок генерацій — предків і нащадків.

Для нас, українських ліхенологів, зокрема першого співавтора цієї статті, Ніна Сергіївна уособлює зв'язкову старшого покоління ліхенологів БІНу — славетного О.О. Єленкіна та всесвітньо відомого В.П. Савича — з сучасними

© С.Я. КОНДРАТЮК, О.Б. БЛЮМ, К.М. СИТНИК, 2009

Український ліхенолог Є.Г. Копачевська (ліворуч) та Н.С. Голубкова, 1975 р. (фото О.Б. Блюма)

ліхенологічними дослідниками. Саме від Ніни Сергіївни ми знаємо про переповнені пригодами і труднощами експедиції БІНівців у 1920—1950-ті роки в різні регіони Арктики, Сибіру, Далекого Сходу, Середньої Азії, Кавказу тощо, про скрупульозну точність картотек і бібліографічних даних, підготовлених за часів О.О. Єленкіна та В.П. Савича, коли ще не було не лише комп'ютерів, а й навіть достатньої кількості друкарських машинок.

Розповіді Ніни Сергіївни про науковців, професорів і лаборантів тих часів однаковою мірою викликали захоплення, заслужену пошану до них насамперед за їх надзвичайно відповідальне ставлення до своїх обов'язків: чи це підготовка фундаментальних зведень про видову різноманітність, чи про розповсюдження лишайників у певних регіонах, чи ведення гербарної справи, чи складання бібліографічних зведень, створення каталогів і картотек поширення окремих видів лишайників тощо.

Безперечно, найбільшим внеском Ніни Сергіївни до скарбниці світової науки є результати флористико-систематичного вивчення лишайників різних регіонів світу та критичної ревізії цілої низки їх таксонів.

Найпершим її великим дослідженням було вивчення різноманіття та аналіз ліхенофлори Московської області, що пізніше, в ході підготовки «Определителя лишайников средней полосы Европейской части СССР» (Голубкова, 1966) було розширене до регіону центральної частини Європейської Росії.

Ціла низка (більше 10) праць Н.С. Голубкової присвячені підсумкам вивчення лишайників Антарктиди, окремий цикл публікацій — результатам спеціального дослідження іншої холодної пустелі — високогір'я Паміру. Ніна Сергіївна опрацювала великі колекції лишайників з Антарктиди, зібрані під час перших радянських експедицій. Серед нових для науки таксонів, описаних з Антарктичного континенту, слід назвати *Caloplaca nigrescens* Savicz & N.S. Golubk.

і *Physcia caesioides* N.S. Golubk. & Savicz, а з високогірних районів Паміру — *Acarospora flava* N.S. Golubk., *A. frigidodeserticola* N.S. Golubk., *A. gyrosa* N.S. Golubk., *Catapyrenium altimontanum* N.S. Golubk., *Dermatocarpon pamiricum* N.S. Golubk. (сучасна назва *Catapyrenium pamiricum* (N.S. Golubk.) Kudratov), *Gonohymenia reophila* N.S. Golubk., *Leptogium fruticulosum* N.S. Golubk., *Polyblastia intermedioides* N.S. Golubk., *Sporastatia subasiatica* N.S. Golubk., *Squamarina pamirica* N.S. Golubk., *Staurothele aquatica* N.S. Golubk., також декілька внутрішньовидових таксонів лишайників.

Дуже важливими для розвитку ліхенології є і ті публікації, в яких узагальнене та проаналізоване видове різноманіття лишайників такого цікавого у флористичному відношенні району, як Монголія. Ніна Сергіївна підготувала зведення «Конспект флоры лишайников Монгольской Народной Республики» (Голубкова, 1981) та «Анализ лишенофлоры лишайников Монголии» (Голубкова, 1983). Крім того, вона описала новий для науки вид — *Toninia gobica* N.S. Golubk., знайдений у Монголії, а також кілька внутрішньовидових таксонів лишайників.

Неоціненним є її внесок у ревізію різних таксономічних груп та підготовку визначників. Н.С. Голубкова монографічно опрацювала досить складну для визначення групу лишайників — таксони родини акароспорових (монографія «Лишайники семейства *Acarosporaceae* Zahlbr. в СССР» — Голубкова, 1988) і таксони флори Росії таких важких ліхенологічних груп, як родина *Umbilicariaceae*, роди *Usnea*, *Bryoria*, *Bacidia*, *Bacidina* для «Определителя лишайников СССР» та «Определителя лишайников России».

Про визнання Ніни Сергіївни фахівцем з цієї групи лишайників свідчить низка описаних нею таксонів у співавторстві з іншими колегами, зокрема *Biatorella contigua* N.S. Golubk. & Piin, *Acarospora putoranica* N.S. Golubk. & Zhurb., *Strangospora selengensis* Makryi & N.S. Golubk., *Pyrenocollema occidentalipamiricum* Golubk. & Bredkina тощо.

Одним із найбільших досягнень у даному напрямку досліджень слід назвати те, що завдяки наполегливості та організаторським здібностям Ніни Сергіївни ліхенологи Росії і суміжних країн завершили видання «Определителя лишайников СССР», започатковане такими визнаними фахівцями, як В.П. Савич, К.А. Рассадіна, А.М. Окснер, М.Ф. Макаревич. Останніми роками публікація цього видання продовжувалася у випусках «Определителя лишайников России».

Серед посібників для визначення лишайників окремих регіонів слід назвати «Определитель лишайников средней полосы Европейской части СССР» (Голубкова, 1966), яким і нині користуються у вищих навчальних закладах Росії.

Крім таксономії та флористичного різноманіття лишайників, Ніна Сергіївна завжди цікавилася питаннями екології, географії та еволюції лишайників. Вона зробила важливий внесок у теорію ліхенології загалом. Розвиваючи ідеї О.О. Єленкіна про природу лишайникового симбіозу та еволюцію структур лишайникової слани на прикладі ліхенофлор Антарктиди та Монголії, Н.С. Голубкова запропонувала оригінальну систему біоморфологічних форм лишайників.

Щодо основних цитованих публікацій Ніни Сергіївни відсилаємо зацікавленого читача до праці М.П. Андреева з колегами (*Андреев М.П. и др.* Ніна Сергеевна Голубкова (к 70-летию со дня рождения) // Ботан. журн. — 2002. — 87, № 9. — С. 144—149).

Про безмежну відданість обраній галузі науки — ліхенології — та захоплення лишайниками свідчить навіть перелік регіонів, куди Ніна Сергіївна здійснила експедиції, зокрема в центральну частину Європейської Росії, на Памір (1964—1966), майже в усі регіони Монголії (1970—1974), на Далекий Схід (1990 та 1997 роки), у Китай (1994) тощо.

Визнання наукових досягнень Н.С. Голубкової закордонними вченими виявилось в тому, що вона була обрана членом Британського ліхенологічного товариства, Міжнародної ліхенологічної асоціації, а також нагороджена медаллю Ахаріуса.

На честь Н.С. Голубкової названі нові таксони лишайників, зокрема *Chaenothecopsis golubkovaе* Tibell & Titov та *Catillaria golubkovaе* Kotlov.

Працездатність Ніни Сергіївни була вражаючою. Крім величезного обсягу наукових досліджень, вона постійно займалася редакторською роботою, готуючи впродовж останніх двадцяти років до видання збірники «Новости систематики низших растений».

Ніна Сергіївна — прекрасний педагог, мудрий наставник. Вона завжди прагнула передати власні знання і досвід іншим. Під керівництвом Н.С. Голубкової захищено 23 кандидатські та три докторські дисертації. Десятки її аспірантів, пошукачів і докторантів успішно працюють у різних наукових установах Росії та інших країнах колишнього Радянського Союзу. Всі ліхенологи Росії, а також суміжних країн знають, що коли дослідник або початківець виявляв інтерес до систематичних досліджень, Ніна Сергіївна намагалася всіляко йому допомогти, навіть відкладаючи власні поточні справи.

Широко відомою є науково-організаційна діяльність Н.С. Голубкової. Понад 20 років, починаючи з 1983 р., вона була незмінним ученим секретарем Всесоюзного, а потім — Російського ботанічного товариства, членом Президії та Ради товариства, а в останні роки — віце-президентом.

Для всіх, хто працював поруч з Ніною Сергіївною, вона була передусім мудрим учителем, товаришем і наставником, життя і праця якого є взірцем служіння науці.

Любов до біології Ніна Сергіївна прищепила своєму синові, який став зоологом, та онуку.

Українські ліхенологи щиро вдячні Ніні Сергіївні за допомогу та участь у підготовці чергового випуску другого тому «Флори лишайників України» (Окснер, 1993), за велику допомогу та співпрацю при підготовці чергового, дев'ятого, випуску «Определителя лишайников России», а також за постійну дружню підтримку, численні доброзичливі рецензії та відгуки, цінні поради щодо планування та проведення флористико-таксономічних досліджень лишайників Євразії.

Нам надзвичайно приємно відзначити, що Ніна Сергіївна з любов'ю та глибокою пошаною ставилася до всіх київських ліхенологів, особливо до А.М. Окснера та М.Ф. Макаревич. Після утворення незалежної держави України, коли ставлення окремих ботаніків БІНу до українських колег певною мірою змінилося, Ніна Сергіївна завжди вирізнялася своєю симпатією і доброзичливістю стосовно всіх колег, зокрема нас, киян.

Жінку дуже привабливу, з гарними рисами обличчя, граціозну, життєрадісну, шляхетну, добросердну, ніжну, тонку й делікатну, розумну, ділову й респектабельну — такою ми, українські ботаніки, знали, любили і пам'ятатимемо Ніну Сергіївну Голубкову, з якою ми завжди були раді та щасливі спілкуватися в Ленінграді, Києві, Алма-Аті, Сухумі, Тбілісі, Кишеневі, багатьох інших містах колишнього Радянського Союзу, де члени Всесоюзного ботанічного товариства збиралися на свої з'їзди. Всі ботаніки СРСР захоплювалися ученим секретарем ВБТ, нашою незабутньою колегою з Ленінграда.

Нам, авторам цієї статті, завжди було дуже приємно й радісно одержати листа від нашої любимой колеги з БІНу, дізнатись, як там живуть і працюють наші давні й надійні друзі.

Українські ботаніки висловлюють глибоке співчуття рідним і друзям Ніни Сергіївни Голубкової, колегам із лабораторії ліхенології та бріології БІНу у зв'язку з непоправною втратою. Ми впевнені в тому, що справу Н.С. Голубкової продовжать її численні учні та колеги, а її праці будуть чудовим взірцем для нащадків.

Ми збережемо в наших серцях світлий образ незабутньої Ніни Сергіївни з її лагідною посмішкою.

Світла пам'ять справжньому вченому, дуже гарній, добрій та чуйній людині — Ніні Сергіївни Голубковій.

С.Я. КОНДРАТЮК, О.Б. БЛЮМ, К.М. СИТНИК